

**УЧАСТЬ У СУСПІЛЬНІЙ АКЦІЇ
ШКОЛЯРІВ УКРАЇНИ «ГРОМАДЯНИН» ЯК ЗАСІБ
ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ
В УЧНІВ ГІМНАЗІЇ ЦІННОСТЕЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО
СУСПІЛЬСТВА**

*М. П. Савченко,
вчитель-методист історії, викладач курсу «Людина і світ»,
Київська гімназія східних мов №1,
Заслужений вчитель України*

Автор статті доводить, що участь учнів у розробці і реалізації проєктів сприяє становленню їхніх громадянських компетентностей, виховує відповідальність за розв'язання тих проблем, з якими школа, місцева громада

зіштовхується вже зараз, і тих, які доведеться розв'язувати після закінчення гімназії. У ході реалізації проектів школярі набувають навичок участі в громадському житті через практичний досвід співпраці з місцевою громадою та владними структурами.

Ключові слова: країна, громадянське суспільство, гімназисти, толерантність, система цінностей, проектна діяльність учнів.

Автор статті доводить, що участь учеників в розробці та реалізації проектів сприяє становленню їх громадянських компетентностей, виховує відповідальність за рішення тих проблем, з якими школа, місцеві громади стикаються вже зараз, і тих, які доведеться вирішувати після закінчення гімназії. В ході реалізації проектів школярі набувають навичок участі в громадському житті через практичний досвід співпраці з місцевою громадою та владними структурами.

Ключевые слова: страна, гражданское общество, гимназисты, толерантность, система ценностей, проектная деятельность учеников.

The author argues that students' participation in the project development and implementation promote the development of their civil competencies, bring the responsibility for solving the problems with which the school, the local community are facing right now, and those that have to be resolved after high school. During the project students acquire skills to participate in public life through hands-on experience working with the local community and authorities.

Keywords: country, civil society, the students, tolerance, values, students' project activities.

Постановка проблеми. Становлення громадянської компетентності особистості, розвиток громадянських цінностей випускника середньої школи – одне з головних завдань сучасної школи в умовах розбудови та розвитку української державності, становлення громадянського суспільства в Україні. Громадянське суспільство – це, передусім, суспільство громадян, утім, громадянським суспільством робить не просто сукупність окремих громадян, а така інтегральна якісна визначеність, як *громадянство*. Громадянство є однією з фундаментальних категорій концепції громадянського суспільства й означає наділення громадян відповідними правами й створення умов існування.

Громадянство постає у стосунках між громадянами й виражає соціальний статус індивіда як агента публічної діяльності. Саме завдяки громадянству громадянське суспільство певною мірою дистанціюється від держави і соціуму загалом, набуваючи характеру автономної сфери суспільного життя. Проте громадянство є лише формальною характеристикою соціальної діяльності й не враховує конкретної активності індивіда та її спрямованості. Щоб глибше зрозуміти сутність громадянського суспільства, поняття громадянства варто поставити в залежність від реальних запитів людей, їхніх потреб, інтересів та цінностей.

Структурно громадянське суспільство є підсистемою суспільства як цілого, яка наближається до соціальної сфери суспільного життя. В зародковому стані її елементи наявні в кожному сучасному суспільстві, однак суспільства різняться за розмірами цієї сфери та за її якістю (рівнем розвиненості, повноцінністю функціонування, системою цінностей).

У сучасній політології громадянське суспільство розглядається як складна й багаторівнева система невіддільних зв'язків і структур. Громадянське суспільство охоплює всю сукупність міжособистісних відносин, які розвиваються без втручання держави, а також розгалужену систему незалежних від держави суспільних інститутів, які вдовольняють повсякденні індивідуальні та колективні потреби.

Отже, громадянське суспільство це не лише сфера, а й тип взаємодії, певна модель соціальної організації.

Якісними характеристиками громадянського суспільства є: наявність вільних та рівних індивідів, які вірять у свою здатність вирішувати будь-які справи у суспільстві (об'єкти взаємодії); зорієнтованість на соціальні справи, небайдужість до спільних проблем; поєднання індивідуалізму і конкурентності в діяльності із взаємною довірою і співпрацею, здатністю до компромісів, поміркованістю й толерантністю.

Громадянська культура є культурою участі й підтримки з прихильним ставленням громадян до політичної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У своєму дослідженні ми спираємося на висновки низки вчених про те, що: громадянська освіта є невід'ємним компонентом навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі [3]; громадянство – стійкий правовий зв'язок особи з державою [2]; ієрархія цінностей особистості є важливим об'єктом впливу у навчально-виховному процесі [1] та ін.

Мета статті – окреслити важливість спілкування, взаємодії, спонтанної самоорганізації та самоврядування у процесі засвоєння учнями цінностей громадянського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Виходячи з мети статті, можна говорити наскільки те чи інше суспільство наближене до ідеалу, а основні напрями діяльності інститутів громадянського суспільства та їх вплив на суспільне життя є визначальним. Відтак, громадянське суспільство є засобом самовияву індивідів, їхньої самоорганізації та самостійної реалізації ними власних інтересів. Значну частину суспільно важливих питань громадські об'єднання розв'язують самостійно або на рівні місцевого самоврядування. У такий спосіб вони полегшують виконання державою її функцій, бо зменшують тягар проблем, які їй доводиться розв'язувати.

Інститути громадянського суспільства систематизують, упорядковують, урегульовують протести й вимоги людей, які без цього могли б мати руйнівний характер, і в такий спосіб створюють сприятливі умови для функціонування демократичної влади. Ці інститути виконують функцію захисту інтересів певної групи в її протистоянні з іншими групами інте-

ресів. Завдяки їм кожна група отримує шанс бути почутою владними структурами.

Таким чином, громадянське суспільство – це сфера взаємодії індивідів і тих груп та організацій, які вони утворюють. Однією з цілей взаємодії є формулювання, висловлення й захист індивідами та їхніми об'єднаннями своїх інтересів. Це той зріз суспільних відносин, коли громадські організації виступають як групи інтересів, що є посередниками в стосунках індивідів із владою та рештою суспільства.

Саме функції громадянського суспільства дають змогу зрозуміти, чому його розглядають як опору демократії й вияв свободи. Що розвиненішим є громадянське суспільство, то легше громадянам захищати свої права, то більшими є їхні можливості щодо самореалізації в різних сферах суспільного життя і то меншою – небезпека узурпації політичної влади тими чи іншими її органами або окремими особами.

Український вчений-педагог В. О. Вишневський уклав ієрархію вартостей особистості. Важливе місце в ній посідають основні громадянські цінності (вартості). Це: прагнення до соціальної гармонії; відстоювання соціальної і міжетнічної справедливості; культура соціальних і політичних стосунків; шанування закону; рівність громадян перед законом; самовідповідальність людини; права людини – на життя, власну гідність, безпеку, приватну власність, рівність можливостей тощо; суверенітет особи; право на свободу думки, совісті, вибору конфесії, участі у політичному житті, проведення зборів, самовираження тощо; готовність до захисту індивідуальних прав і свобод; обов'язки, що випливають із прав і свобод інших людей; пошана до національно-культурних цінностей (вартостей) інших народів; повага до демократичних виборів і демократично обраної влади; толерантне ставлення до чужих поглядів, якщо вони не суперечать абсолютним (загальнолюдським) і національним цінностям (вартостям) [1, с. 128, 155–161].

На освіту покладається завдання, пов'язане з формуванням громадянської компетентності особистості, розвитку в неї таких якостей, як соціальна активність, відповідальність, повага до прав людини, до інших культур, підготовка молоді до ролі громадян відкритого демократичного суспільства. Поки ці декларації, залишаються у теоретичній площині, а на практиці спостерігається низький рівень виконання існуючої нормативно-правової бази.

Ключове значення для формування громадянської свідомості має співвідношення індивідуально і колективно зорієнтованих цінностей. Адже рушієм соціального прогресу є спільнота людей, об'єднана певною системою ціннісних координат. Відтак важливим у громадянському вихованні є переосмислення розуміння ролі групи і класного колективу у системі роботи педагога. Як свідчать практика, у підсиленні цієї вагомості складової громадянського виховання існує особлива потреба активізації педагогічної громадськості, її співпраці з місцевою громадою.

Становлення особистості відбувається у процесі її власної життєдіяльності і залежить від тих відносин, які наповнюють цю діяльність. Відтак го-

ловним засобом виховання є організація життєдіяльності і відносин вихованців. Це зумовлює необхідність спеціальної виховної роботи, спрямованої на їхнє формування, а також оволодіння вчителями теоретичними і методичними основами цього процесу. У цьому контексті, на нашу думку, важливим є висвітлення методологічних основ громадянського виховання, які повинні враховуватися кожним вчителем, класним керівником у процесі вибудовування власної моделі громадянського виховання учнів.

Виховна система гуманістичного спрямування передбачає відмову від авторитарних методів, сприяє зміцненню партнерства на основі зміни парадигми у виховній діяльності з суб'єкт-об'єктних відносин, де учень розглядався об'єктом процесу виховання та виховного впливу дорослих, на суб'єкт-суб'єктні відносини. Це стимулює зміну ролі вчителя-інформатора на роль порадирика, консультанта; створення відповідного методичного інструментарію, спрямованого на розвиток критичного мислення вихованців, ефективну інтеграцію їх у шкільну спільноту та соціум. Виховання і формування учнів відбувається у ході залучення їх до різноманітних видів діяльності та розвитку відносин, які виникають у процесі такої діяльності.

Громадянська освіта є важливою складовою становлення правової демократичної держави й громадянського суспільства в Україні. Це передбачає суттєву трансформацію світоглядних орієнтацій і самосвідомості громадян України. Вона стає нині невід'ємним компонентом навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі [3].

Упродовж останнього десятиліття в Україні відбувається широкомасштабний процес становлення системи громадянської освіти (формування нормативно-правової бази, методологічних засад, нового змісту загальної середньої освіти, створення нових програм та навчально-методичної бази для спеціальних курсів громадянської освіти для школи, узагальнення педагогічного досвіду громадянської освіти та виховання учнівської молоді, розробка навчально-методичних комплексів для урочної, позаурочної, позашкільної діяльності з громадянознавства, перебудова системи методичної роботи, післядипломної педагогічної освіти різних категорій педагогічних працівників).

Цей процес відбувається у тісній співпраці України з міжнародними інституціями, через реалізацію багатьох міжнародних проектів, які сприяють становленню системи громадянської освіти в українській школі.

Освіта з питань демократичного громадянства – це, насамперед, громадянська освіта та нові моделі формування, розвитку громадянських компетентностей учнів протягом їх навчання в школі, що є важливою умовою становлення громадянського суспільства в Україні. Але громадянське суспільство формує не просто сукупність окремих громадян, а така інтегральна якісна визначеність, як громадянство. Громадянство є однією з фундаментальних категорій Концепції громадянського суспільства й означає наділення громадян відповідними правами й створення умов існування. Громадянська культура особистості є культурою участі й підтримки з прихильним ставленням громадян до політичної системи.

Проблема набуття особистістю життєвої компетентності, розвитку її здатностей щодо осмисленого збереження та самостійного і творчого відтворення власної життєдіяльності в усіх її проявах (діяльності, спілкуванні, пізнанні та відносинах) та сферах (економічній, соціальній, політичній, культурно-дозвілєвій, сімейній, побутовій); розбудови власної життєвої стратегії, свідомого визначення та здійснення людиною свого життя. Досягнення життєвого успіху є однією з найважливіших проблем, які постали перед людством у XXI столітті.

Статус людини у суспільстві залежить від неї самої. Швидкоплинність соціального прогресу, динамічних змін викликає необхідність постійної роботи над собою, розвитку життєвої компетентності, посилення відповідальності молодій людині за своє майбутнє, за можливість досягнення життєвого успіху [4, с. 3–4].

Розробка компетентної моделі випускника-громадянина, патріота України має найбільш адекватно відповідати як потребам сучасної особистості (допомогти досягти життєвої компетентності та життєвого успіху), так і вимогам сучасного суспільства (вищої освіти, виробництва, суспільно-політичного, культурного життя) є одним з головних завдань модернізації середньої освіти.

Розробка моделі компетентного випускника, розкриття та обґрунтування структури його життєвої компетентності (виявлення життєвих компетенцій, якими він повинен володіти) не можна вважати єдиною метою життєтворчого підходу до моделювання компетентного випускника 11-річної школи, – справедливо зазначає український дослідник І. Г. Єрмаков (Інститут інноваційних технологій та змісту освіти МОН України [5, с. 15].

Організація педагогічного процесу, спрямованого на навчання і виховання компетентного передбачає глибокі системні зміни, які стосуються: викладання; змісту, форм, методів і засобів навчання та виховання; оцінювання; зв'язку середньої освіти з вищою та середньою спеціальною освітою.

Громадянська компетентність визначається як здатність захищати та піклуватися про відповідальність, права, інтереси та потреби людини і громадянина Української держави та суспільства. А соціальна компетентність – володіння сукупністю засобів, що дають можливість особистості взаємодіяти з різними соціальними групами та соціальними інститутами суспільства [2, с. 127].

Зростає роль не тільки загальнонародських, а саме громадянських цінностей, правових компетентностей в усіх сферах життєдіяльності як окремої особистості, так і країни в цілому. Становлення громадянської, соціально-правової компетентностей школярів повинно бути основою життєтворчості громадянина – патріота України.

Київська гімназія східних мов №1 – Асоційована школа ЮНЕСКО як активна учасниця міжнародних проектів «Освіта для демократії в Україні» – Трансатлантичної Програми підтримки громадянського суспільства в Україні (2000–2003рр.), «Громадянська освіта – Україна» Європейського Союзу

(2005–2008 pp.) напрацювала значний досвід у галузі громадянської освіти та виховання гімназистів, у розвитку професійних компетентностей педагогічних працівників навчального закладу по реалізації завдань зазначених проєктів, Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, активізації суспільної активності школярів.

У навчальному закладі розроблена та апробована педагогічна система «Модель становлення громадянської компетентності випускників Київської гімназії східних мов №1», що передбачає здобуття учнями: громадянсько-навчальних знань; громадянських умінь і досвіду; громадянських цінностей (чеснот).

Громадянсько-навчальні знання забезпечуються в гімназії в ході опанування таких предметів і курсів за вибором: «Права дитини», «Зростаємо громадянами» (Конституція України – для школярів) – у початковій школі; «Практичне право», «Живи за правилами», «Вчимося бути громадянами», «Мистецтво жити в громаді», «Ми – громадяни України», «Права людини» (англійською мовою), «Історія Голокосту» (англійською мовою), «Правознавство». Практичний курс – в основній школі. «Ми – громадяни України», «Європейський вимір», «Вчимося демократії» (вчимося обирати), «Права людини», «Людина і світ», «Правознавство», «Уроки Голокосту – уроки толерантності» – в старшій школі.

У гімназії забезпечено єдність навчання громадянській освіті учнів та громадянського виховання юних громадян-патріотів України в ході позаурочної діяльності гімназистів.

В основу акції «Громадянин» покладено методику соціального проєкування, яка передбачає інтеграцію та безпосереднє застосування набутих знань під час практичної проєкційної діяльності і спрямована на набуття досвіду громадянських дій та демократичної поведінки у вирішенні соціально-важливих проблем.

Організація діяльності передбачає набуття досвіду соціальної (громадянської) дії, що може відбуватися як у рамках навчально-виховного процесу у позакласній та позашкільній роботі, так і бути складовою роботи молодіжних громадських організацій, клубів тощо. Особливо ефективним є залучення школярів до роботи над соціальним проєктом під час шкільних канікул, літньої суспільно-корисної практики.

Реалізація проєкту може відбуватися також у рамках окремого спецкурсу, де один-два уроки відводилися б на здійснення його певного етапу.

Час на організацію і проведення акції «Громадянин» вчитель повинен планувати, зважаючи як на загальну підготовку учнів класу, так і на їхні реальні потенційні можливості.

Методика соціального проєкування є однією із форм діяльності не лише вчителів-предметників, але й заступника директора з виховної роботи, педагогів-організаторів, соціальних педагогів, працівників позашкільних освітніх установ.

Задля забезпечення динамізму роботи над проєктом бажаним терміном його реалізації є два-три місяці. Виконання проєкту передбачає залучення до

спільної роботи усіх учнів класу. У процесі активної громадської діяльності у молоді виробляються практичні вміння та навички, а саме: критичне мислення (уміння оцінювати різні джерела інформації під критичним кутом зору, розрізняти правдиву інформацію від пропагандистської, визнавати та долати стереотипи й упередження); розв'язання проблеми, конфлікту (вміння об'єктивно аналізувати різні конфлікти, залагоджувати їх, уникаючи агресії та зберігаючи власну гідність, застосувати різні підходи до розв'язання проблем); співпраця (уміння співпрацювати з іншими у процесі спільного вирішення завдань та пошуку виходів із проблемних ситуацій); перспективне бачення, розвиток уяви (уміння уявляти кращий стан власного довкілля у перспективі та прагнення до його практичного вдосконалення); толерантність (навички виваженого розв'язання проблем); громадська активність (спроможність впливати на прийняття суспільних рішень та ефективно співпрацювати на рівні місцевої та національної громади); комунікативність (оволодіння культурою спілкування, навичками її удосконалення, мовною етикою; збагачення словникового запасу) тощо [7, с. 8].

Беручи участь у Суспільній акції школярів України, учні Київської гімназії східних мов №1 започаткували, розробили та реалізували такі соціальні (суспільні) проекти: «Гімназія східних мов №1 як пам'ятка історії українсько-китайських відносин» (2004); «Свободу й демократію Україні обирають її доньки і сини» (2005); «Алея миру єднає світи» (2006); «Дипломатія юних в ім'я миру та дружби народів» (2007); «Антоня Макаренка справа жива» (2008); «Козацьку славу бережемо й пам'ять гетьманських століць» (2009); «Подвиг в ім'я життя. Пам'ять жива» (2010); «Київ воєнного лихоліття» (2011), які стали переможцями у конкурсах на кращий реалізований проект у Суспільній акції «Громадянин» [6, с. 161].

Висновки. Участь у розробці, реалізації проектів сприяє становленню громадянських компетентностей гімназистів, виховує відповідальність за розв'язання тих проблем, з якими школа, місцева громада зіштовхується вже зараз, і тих, з якими доведеться зустрічатися після закінчення гімназії.

У ході реалізації проектів школярі ознайомлюються із методами та технологіями суспільно-політичної активності, набувають навичок участі в громадському житті через практичний досвід співпраці з місцевою громадою та владними структурами. Працюючи над проектами розв'язання соціальних проблем у рамках суспільної акції «Громадянин», школярі водночас стають безпосередніми учасниками становлення громадянського суспільства в Україні. Успішна реалізація проектів гімназистів передбачала об'єднання спільних зусиль учнів, вчителів-консультантів, гімназійної адміністрації, органів місцевого самоврядування, громадськості, які були спрямовані на вирішення важливих для громади проблем.

Література

1. Вишневський, О. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси [Текст] О. Вишневський. – Львів : Львів. обл. наук.-метод. ін-т освіти; Львів. обл. пед. тов-во імені Г. Ващенка, 1996. – 238 с.

2. Громадянська освіта: теорія і методика навчання : посіб. для студ. вищ. нач. закл. [Текст] / Проект ЄС «Громадянська освіта – Україна». – К., 2008. – 174 с.
3. Громадянська освіта у системі роботи класного керівника: метод. посіб. з громадянського вих. для 5–12 кл. загальноосв. навч. закл., а також пропедевт. заняття для початк. шк. [Текст] / [за ред. П. В. Вербицької]. – Львів : ЗУКЦ, 2009. – 210 с.
4. Єрмаков, І. На шляху до компетентності [Текст] / І. Єрмаков // Завуч. – 2005. – № 19 (липень). – С. 3–4. – (Спецвип. «Компетентність випускника школи»).
5. Моделі компетентного випускника 12-річної школи: сутність, пріоритети, пошук відповідей на виклики ХХІ століття [Текст] / Матеріали Всеукр. наук.-пошук. конф., 16-17 трав. 2007 р. – К.–Донецьк, 2007. – Ч. 1. – С. 15.
6. Проблеми виховання патріотизму підростаючої особистості в умовах глобалізації [Текст] / Матеріали міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. ПТЗО МОНМС України, 16 трав. 2011 р. – Черкаси : ЧОПОПП. – 193 с.
7. Суспільна акція школярів України «Громадянин» : метод. поради для консультанта учнівського проекту [Текст] / [за ред. П. Кендзьора, О. Войтенка]. – Львів : НВФ «Українські технології», 2003 – 56 с.

ГЕНЕРАЛІЗАЦІЯ ЗНАНЬ ПРО ЕТНОНАЦІОНАЛЬНІ ЦІННОСТІ ІРАНЦІВ У РОЗВИТКУ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ПЕРСЬКОЇ МОВИ

*Г. В. Подгорний,
учитель-методист перської мови
Київська гімназія східних мов №1*

Стаття присвячена проблемі формування культурологічної компетентності учнів на основі навчального матеріалу з вивчення етнонаціональних цінностей іранців на уроках перської мови. Знання про особливості національної культури, духовно-моральні основи життя цього народу тощо впливають на світогляд, життєві компетентності і сприяють взаєморозумінню між народами.

Ключові слова: етнонаціональні цінності, міжкультурна комунікація, культурологічна компетентність, діалог культур.

Стаття посвячена проблеме формирования культурологической компетентности учеников на основе учебного материала по изучению этнонациональных ценностей иранцев на уроках персидского языка. Знание об особенностях национальной культуры, духовно-моральные основы жизни этого народа и др. влияют на мировоззрение, жизненные компетентности и оказывают содействие взаимопониманию между народами.

Ключевые слова: этнонациональные ценности, межкультурная коммуникация, культурологическая компетентность, диалог культур.

The article is devoted to the problem of formation of cultural competence of students on the basis of educational material for the study of ethno-national values Iranians on the lessons of the Persian language. In the modern world in an era of integration and cultural exchanges are of great importance. folk knowledge, the problem of intercultural communication and interaction, the main condition which is mutual understanding, tolerance and respect for the individual, the culture of dialogue partners. The scope of issues, which a student of specialized school with the profound studying of foreign languages, must be well